

Przeczytaj artykuł następnie wykonaj w zeszycie notatkę wg następujących punktów:

1. Geneza konstytucji RP
2. Wygląd konstytucji z 1997r.
3. Krótkie porównanie swobód i wolności obywateli w poprzednich konstytucjach do obowiązującej ustawy.

Geneza i zasady Konstytucji RP

Terminem *konstytucja* (łac. *constituere* – ‘urządzać’, ‘ustanawiać’, ‘budować’) do czasu Sejmu Czteroletniego określano w Polsce każdą zwykłą ustawę sejmową. Pod koniec XVIII w. zaczęto go używać do nazywania ustaw o specjalnym statusie prawnym, czyli dokumentów precyzujących fundamenty ustrojowe państwa. Na przykład *Konstytucja 3 maja* – dla podkreślenia jej szczególnego statusu – oficjalnie nosiła miano *ustawy rządowej* i dopiero później utrwaliła się jej dzisiejsza nazwa.

Konstytucja, czyli co?

Z historycznego punktu widzenia konstytucje są wytworem oświecenia. Zgodnie z założeniami racjonalizmu, zyskującego wówczas coraz szerszy krąg zwolenników, człowiek to istota zdolna do stworzenia porządku prawnego niewymagającego odwoływania się do praw boskich. Z takiego myślenia brała się wiara w możliwość zawarcia umowy, w której wyniku społeczeństwa mogły same określać swój ustrój polityczny. Dawała się ona zauważyć przede wszystkim w ogarniętej rewolucją Francji.

Pierwsze ustawy zasadnicze powstawały po to, aby ograniczać władzę monarchów. Uchwalenie tych dokumentów uniemożliwiało powrót do absolutyzmu. Dlatego od początku konstytucjom przypisywano nie tylko walor organizacyjny (konkretyzowały one ustrój państwa i sposób funkcjonowania władzy), lecz także limitacyjny (wyznaczały nieprzekraczalne granice władzy).

Konstytucja RP z 1997 r.

Obowiązująca obecnie *Konstytucja RP* została uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 r., a następnie zatwierdzona przez naród w ogólnopolskim referendum 25 maja 1997 r. Po upływie trzech miesięcy od ogłoszenia w *Dzienniku Ustaw RP* weszła w życie 17 października 1997 r.

Dokument otwiera preambuła (łac. *Praeambulare* – ‘iść wcześniej’), czyli uroczysty wstęp. W preambule określono genezę oraz założenia ideowe całego aktu. Już jej pierwsze słowa głoszą, że w 1989 r. odzyskałyśmy możliwość *suwerennego i demokratycznego* decydowania o losie naszej ojczyzny. Oznacza to, że ustanowienie *Konstytucji RP* jest uzasadnione faktem odzyskania suwerenności i ugruntowania się ustroju demokratycznego. W dalszej części preambuły wyrażono wdzięczność dla naszych przodków – m.in. za ich *walkę o niepodległość okupioną ogromnymi ofiarami*. Mocno zaakcentowano konieczność zagwarantowania podstawowych wolności i praw człowieka, wspominając gorzkie doświadczenia z czasów, gdy były one łamane.

Warto też zwrócić uwagę na fakt, że w preambule państwo istniejące od 1989 r. nazwano *Trzecią Rzeczpospolitą*. Zastosowanie tego terminu formalizowało faktyczny stan rzeczy, zaistniały osiem lat wcześniej.

Fundament *Konstytucji RP* stanowią ludzkie prawa i wolności. Ich nadrzędna pozycja w stosunku do innych zapisów prawnych jest zgodna z założeniami doktryny konstytucjonalizmu.

Duch konstytucjonalizmu

Konstytucjonalizm zakłada konieczność ograniczenia każdej władzy, także tej wybranej demokratycznie. W *Konstytucji RP* spełniono ten wymóg, gdyż jako granicę działania władz wskazano prawa i wolności człowieka. Oznacza to, że żadna parlamentarna większość nie może tworzyć aktów prawnych, które by ten fundament podważały.

Czy istnieje jeden uniwersalny model konstytucji?

Kiedy po 1989 r. w całej Europie Środkowo-Wschodniej ożywiły się ruchy na rzecz tworzenia nowych konstytucji, wielu specjalistom wydawało się, że można określić ich uniwersalny model. Zdaniem niektórych wystarczyło zaadaptować do miejscowych warunków konkretną materię konstytucyjną, np. amerykańską. Było to założenie błędne i utopijne. Ustawa zasadnicza powinna bowiem uwzględniać lokalne tradycje oraz uwarunkowania polityczne. Autorzy *Konstytucji RP* spełnili ten wymóg. Osadzili dokument w polskich tradycjach konstytucyjnych (najdłuższych w Europie). Stanowił on też efekt kompromisu pomiędzy głównymi siłami politycznymi w Polsce w połowie lat 90. XX w.

Zasady ukonstituowania ustroju Rzeczypospolitej

W *Konstytucji RP* spisano podstawowe zasady decydujące o kształcie ustrojowym państwa. Pierwszą z nich jest zasada suwerenności narodu, rozumianego nie w kategoriach etnicznych, lecz obywatelskich. Naród to podmiot najwyższej władzy w państwie. Drugą regułą, równie istotną, stanowi zasada demokratycznego państwa prawnego. Pojęcie rządów prawa bywa mylone z ideą praworządności. Tymczasem zasada państwa prawa odnosi się do koncepcji, w której wskazuje się, jakie powinno być prawo. Doktryna ta określa zatem granice jego tworzenia. Praworządność oznacza natomiast działanie wszystkich instytucji państwowych zgodnie z obowiązującym prawem. Państwo prawa jest więc zawsze państwem praworządnym, ale w drugą stronę taka zależność już wcale nie musi zachodzić.

W *Konstytucji RP* nie podano wprost szczegółowych zasad tworzenia prawa, jednak Trybunał Konstytucyjny, który pełni funkcję strażnika jej zapisów, doprecyzował założenia ogólne i przedstawił pięć konkretnych wytycznych. Są to: zakaz działania prawa wstecz, nakaz zachowania odpowiedniego okresu dostosowawczego przy wprowadzaniu nowych przepisów (*vacatio legis*), ochrona praw nabytych, zasada jasności prawa (czyli formułowanie go w taki sposób, aby adresat przepisu mógł bez trudu zrozumieć konsekwencje prawne swego postępowania) oraz zasada proporcjonalności, czyli zakaz nadmiernej ingerencji prawa w życie obywateli (mogącej naruszyć podstawowe wolności jednostek).

Trzecią podstawową zasadą ustroju Rzeczypospolitej Polskiej jest podział władzy. Ta jedna z najstarszych reguł głosi niemożność skupiania rządów w rękach jednego podmiotu.

Czwarty wymóg to zasada pluralizmu politycznego. Zakłada ona swobodę tworzenia i działania partii politycznych, a także wolność zakładania różnych stowarzyszeń oraz związków, które uchodzą za społeczny fundament demokracji i podstawę społeczeństwa obywatelskiego.

Piąty nakaz stanowi reguła społecznej gospodarki rynkowej, powiązana z zasadą sprawiedliwości społecznej. Ta ostatnia powinna być łączona z koncepcją państwa socjalnego, czyli mającego określone zobowiązania wobec obywateli. Pojęcie *społeczna gospodarka rynkowa* zostało

zapożyczone z niemieckiej doktryny prawnej i oznacza wyprowadzenie ustroju gospodarczego z powiązania idei gospodarki rynkowej oraz państwa socjalnego (państwa dobrobytu – ang. *Welfare state*). Chodzi zatem o taki ustrój gospodarczy, który z jednej strony zasadza się na wolnej grze sił rynkowych (co wynika z założeń liberalizmu), ale z drugiej wymusza prowadzenie przez państwo polityki interwencjonizmu.

Cechy Konstytucji RP

Konstytucja RP składa się z 13 rozdziałów i 243 artykułów. Jako ustawa zasadnicza ma szczególne znaczenie (tylko taka ustawa nosi miano konstytucji), wyjątkową moc prawną (stanowi prawo najwyższego rzędu w systemie prawa stanowionego) oraz nadzwyczajną treść (obejmuje całokształt kwestii ustrojowych państwa). Moc prawna tego aktu przewyższa siłę oddziaływania zwykłych ustaw. Można z tego wyciągnąć wniosek o sztywności jego zapisów. Cechą *Konstytucji RP* jest także jednolitość – cała materia konstytucyjna została ujęta w jednym dokumencie.

Warto zauważyć, że dotychczas *Konstytucję RP* nowelizowano zaledwie dwukrotnie. Świadczy to o dobrym zabezpieczeniu tego dokumentu przed niepotrzebnymi i pochopnymi zmianami. W 2006 r. zmieniono treść art. 55, dotyczącego możliwości ekstradycji obywatela polskiego; zmiana ta wynikała z wymogów prawa unijnego. W 2009 r. znówelizowano art. 99, odnoszący się do niemożliwości wyboru na posła lub senatora osoby skazanej prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności za przestępstwo umyślne, ścigane z oskarżenia publicznego.

Mariusz Menz

Polskie konstytucje

Sytuacja państwa	Najważniejsze postanowienia
Konstytucja 3 maja (3 maja 1791 r.)	
Największym osiągnięciem legislacyjnym Sejmu Czteroletniego, obradującego od października 1788 do maja 1792 r., było uchwalenie ustawy zasadniczej, do czego w decydującym stopniu przyczyniły się niejawnie prace przygotowawcze (grudzień 1790 r. – kwiecień 1791 r.). Do autorów projektu konstytucji należeli w szczególności Ignacy Potocki, król Stanisław August Poniatowski i ks. Hugo Kołłątaj.	<ul style="list-style-type: none"> • Postanowienia konstytucji zapewniały dominację władzy ustawodawczej (art. VI) nad wykonawczą (art. VII). • Król przestał być odrębnym stanem sejmującym, choć nadal zwoływał sejm. Utrzymał prawo nominacji najwyższych urzędników i stosował prawo łaski. Równocześnie wprowadzono zasadę nieodpowiedzialności króla – wszystkie akty królewskie, aby uzyskać ważność, wymagały kontrasygnaty właściwego ministra. • Pozycję króla wzmacniało wprowadzenie dziedziczości tronu w obrębie dynastii wybieranej przez sejm elekcyjny. • Konstytucja utrzymywała stanowy charakter dwuizbowego sejmu.
Konstytucja Księstwa Warszawskiego (19 lipca 1807 r.)	

<p>Na mocy traktatów pokojowych z 7 i 9 lipca 1807 r. powstało Księstwo Warszawskie, ściśle uzależnione od Francji napoleońskiej</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Konstytucja nadawała chłopom wolność osobistą (art. 4), proklamowała również równość wobec prawa i sądu. • Król pełnił ogół funkcji państwowych (art. 6), z wyłączeniem ustawodawstwa sejmowego i sądowego oraz wymiaru sprawiedliwości. Sprawował władzę wykonawczą, mianował i odwoływał urzędników publicznych, uzyskał znaczny wpływ na organizację oraz funkcjonowanie sejmu i wymiaru sprawiedliwości.
<p>Konstytucja Królestwa Polskiego (27 listopada 1815 r.)</p>	
<p>Traktaty wiedeńskie z 3 maja 1815 r. stanowiły podstawę utworzenia Królestwa Polskiego. Jego prawnomiędzynarodowe uznanie zawiera Akt końcowy z 9 czerwca 1815 r. Królestwo Polskie połączone zostało wspólną dynastią z Cesarstwem Rosyjskim. Cechowała je znaczna asymetria, także w sferze prawno-ustrojowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Konstytucja z 1815 r. poszerzała prawa szlachty. Szeroki katalog praw obywatelskich obejmował m.in. wolność druku, swobodę przenoszenia się osób i majątków oraz wolność wyznania. • Akt z 1815 r. przyznał królowi rozległe kompetencje. Podczas nieobecności w kraju zastępował go namiestnik. • Ustrój parlamentarny Królestwa Polskiego oparto w znacznej mierze na rozwiązaniach z czasów Księstwa Warszawskiego. W zakresie ustawodawstwa Izba Poselska i senat były równorzędne.
<p>Mała konstytucja (20 lutego 1919 r.)</p>	
<p>Po odzyskaniu niepodległości pełnia władzy państwowej skupiona była w rękach J. Piłsudskiego. 10 lutego 1919 r. rozpoczął obrady jednoizbowy sejm, któremu J. Piłsudski przekazał władzę. Konwent Seniorów zajął się określeniem ustroju państwa w okresie poprzedzającym uchwalenie ustawy zasadniczej. Projekt stosownej uchwały został podpisany przez przedstawicieli wszystkich klubów parlamentarnych.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Na mocy tego aktu powierzono J. Piłsudskiemu dalsze sprawowanie urzędu Naczelnika Państwa.
<p>Konstytucja marcowa (17 marca 1921 r.)</p>	
<p>Jeszcze przed odzyskaniem niepodległości przez Polskę powstał pierwszy projekt ustawy zasadniczej opracowany przez Tymczasową Radę Stanu (lipiec 1917 r.). Prace nad nową konstytucją zostały zainicjowane przez rząd przed rozpoczęciem obrad sejmu ustawodawczego.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wprowadzono parlamentarny system rządów w skrajnej postaci. Postanowienia konstytucji zapewniały dominację władzy ustawodawczej nad wykonawczą. • Konstytucja uznała republikański charakter państwa (art. 1). Posłowie i senatorowie stali się reprezentantami całego narodu. • Organami władzy wykonawczej był prezydent oraz rząd. Zgromadzenie Narodowe obejmujące sejm i senat wybierało prezydenta, który nie ponosił odpowiedzialności parlamentarnej ani cywilnej – można go było pociągnąć do odpowiedzialności konstytucyjnej (przed Trybunałem Stanu). Prezydent

	<p>uzyskał szereg uprawnień tradycyjnie przysługujących głowie państwa. Rada Ministrów stanowiła centralny organ administracji publicznej.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Twórcy konstytucji z 1921 r. przyjęli koncepcję podmiotowych praw jednostki, właściwą dla państwa liberalnego. Obywatele polscy uzyskali w szerokim zakresie prawa polityczne, obywatelskie i społeczne oraz wolności. Konstytucja przedkładała obowiązki (takie, jak służba wojskowa i ponoszenie ciężarów publicznych) przed prawa obywatelskie. • Od czasu uchwalenia konstytucji marcowej, ze względu na niemożność zawierania trwałych koalicji parlamentarnych, narastała krytyka dominacji sejmu. Postulat wzmocnienia władzy wykonawczej został zrealizowany po zamachu majowym przez uchwalenie ustawy konstytucyjnej z 2 sierpnia 1926 r. (nowela sierpniowa), która poszerzyła uprawnienia prezydenta i rządu kosztem parlamentu.
Konstytucja kwietniowa (23 kwietnia 1935 r.)	
<p>Zakres nowelizacji konstytucji z 1926 r. został uznany za niewystarczający przez obóz pomajowy. Nieudana okazała się również próba przeprowadzenia rewizji konstytucji przez Sejm I kadencji (bez udziału senatu). W 1931 r. złożono projekt nowej ustawy zasadniczej, a w 1933 r. przedstawiono 63 tezy konstytucyjne. Uchwałę o ich przyjęciu opozycja uznała jednak za antydemokratyczną i nielegalną mimo uzyskania kwalifikowanej większości głosów. Postępowanie autorów projektu spotkało się z dezaprobatą J. Piłsudskiego. Projekt stał się przedmiotem obrad obu izb. 23 kwietnia 1935 r. Prezydent RP Ignacy Mościcki złożył podpis na rękopiśmiennym oryginale ustawy konstytucyjnej.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Konstytucja przyznała prezydentowi nadrzędny charakter nad pozostałymi organami państwa, które podlegały jego zwierzchnictwu. Prezydent posiadał uprawnienia osobiste (prerogatywy), bez wymogu ich kontrasygnowania oraz uprawnienia zwykłe (wymagające kontrasygnaty). • Do prerogatyw należało w szczególności wskazanie następcy na czas wojny. Na podstawie konstytucji z 1935 r. utworzono strukturę legalnych władz Rzeczypospolitej na uchodźstwie (1939–1990). • Konstytucja przyznawała prezydentowi kompetencje ustrojodawcze, ustawodawcze, wykonawcze, reprezentacyjne i kontrolne oraz nadzwyczajne uprawnienia na czas wojny. Prezydent był uprawniony do wydawania dekretów z mocą ustawy. Bez udziału parlamentu ustalał organizację rządu i administracji państwowej. • Konstytucja znacząco poszerzyła kompetencje rządu oraz umocniła pozycję premiera. Ministrowie podlegali politycznej odpowiedzialności przed prezydentem. Konstytucja wprowadziła indywidualną i solidarną odpowiedzialność parlamentarną członków gabinetu przed sejmem oraz senatem. Premier i ministrowie mogli także być pociągnięci do odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu.
Ustawa konstytucyjna (19 lutego 1947 r.)	
<p>Najważniejszym zadaniem jednoizbowego sejmiku ustawodawczego (1947–1952) było uchwalenie nowej konstytucji. Organ ten uzyskał także uprawnienia ustawodawcze</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pochodzący z wyboru sejmiku ustawodawczego prezydent nie ponosił przed nim odpowiedzialności politycznej. Podlegał natomiast odpowiedzialności

<p>i kontrolne. Opracowany przez sejmową komisję specjalną projekt, wyrażający koncepcję ustrojową Polskiej Partii Robotniczej oraz Polskiej Partii Socjalistycznej, stał się podstawą uchwalonej 19 lutego 1947 r. ustawy konstytucyjnej o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej (mała konstytucja).</p>	<p>konstytucyjnej (przed Trybunałem Stanu). Akty prawne prezydenta wymagały kontrasygnaty premiera i ministra.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Funkcje władzy wykonawczej prezydent spełniał za pośrednictwem odpowiedzialnych ministrów. Według aktu z 19 lutego 1947 r. organami władzy wykonawczej poza prezydentem miał być rząd oraz Rada Państwa, której przewodniczącym został prezydent. W praktyce pozycja prezydenta była silniejsza niż wynikało to z obowiązujących regulacji prawnych. Do takiej sytuacji częściowo przyczyniło się połączenie funkcji prezydenta z przewodniczącym Rady Państwa. Urząd Prezydenta RP, sprawowany do 1952 r. przez Bolesława Bierutą, zakładał również pełnienie najwyższych funkcji partyjnych.
<p>Konstytucja PRL (22 lipca 1952 r.)</p>	
<p>Konstytucja z 1952 r. usankcjonowała wcześniejsze przeobrażenia ustrojowe wprowadzone w większości poprzez ustawodawstwo zwykłe. Celem PZPR, pełniącej kierowniczą rolę w państwie i społeczeństwie, była budowa socjalizmu w Polsce. Ważną rolę w realizacji tego celu miała odgrywać właśnie ustawa zasadnicza z 1952. Jej w znacznej mierze fikcyjny charakter pogłębił rozbieżność między ustrojem konstytucyjnym a ustrojem rzeczywistym Polski Ludowej.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Naczelnymi organami władzy państwowej o nierównorzędnej pozycji był sejm i Rada Państwa. Sejm nominalnie był najwyższym organem władzy państwowej. Antydemokratyczny tryb wysuwania kandydatów na posłów zapewniał uzyskanie przez PZPR pożądanego pod względem politycznym składu sejmu. • Usytuowanie Rady Państwa między sejmem a rządem naruszało zasadę jednolitości władzy najwyższej w PRL. Rada Państwa była kolegiальnym organem zastępującym i uzupełniającym działalność sejmu. • Do naczelnych organów administracji ustawa zasadnicza z 1952 r. zaliczała też Radę Ministrów, premiera i ministrów. • W miejsce zlikwidowanego samorządu, którego mienie uległo nacjonalizacji, ustawa z 20 marca 1950 r. ustanowiła terenowymi organami jednolitej władzy państwowej gminne, miejskie, powiatowe i wojewódzkie rady narodowe
<p>Ustawa konstytucyjna (17 października 1992 r.)</p>	
<p>W wyniku obrad Okrągłego Stołu utworzyły się polityczne warunki do kształtowania nowego systemu ustrojowego. Ze względu na niemożność szybkiego uchwalenia nowej konstytucji zdecydowano się na wprowadzenie prowizorium konstytucyjnego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mała konstytucja z 1992 r. przywróciła zasadę podziału władzy. Organami władzy ustawodawczej był sejm i senat, wykonawczej – prezydent i rząd, a w zakresie władzy sędziowskiej – niezawisłe sądy.
<p>Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (2 kwietnia 1997 r.)</p>	
<p>Prace projektodawcze nad nową ustawą zasadniczą rozpoczęły się w grudniu 1989 r. od powołania dwóch komisji konstytucyjnych (sejmowej i senackiej). Ostatecznie parlament obradujący w</p>	<ul style="list-style-type: none"> • W ustawie zasadniczej z 1997 r. zapisano wiele wolności i praw osobistych obywateli. • Regulacje dotyczące władzy ustawodawczej w znacznej mierze stanowią modyfikację postanowień małej konstytucji z 1992 r. Nowa konstytucja

latach 1989–1991 nie zdołał uchwalić nowej konstytucji. Ogłoszono ją dopiero w 1997 r.

utrzymała nierównoprawną pozycję izb parlamentarnych.

- Utrzymano tradycyjną koncepcję dualistycznej egzekutywy (prezydent i rząd).

